CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT LİSANS TAMAMLAMA PROGRAMI

(İLİTAM)

İSLAM AHLAK FELSEFESİ DERSİ

VI. ÜNİTE

(İSLAM AHLAK FELSEFESİ: KİNDİ'NİN AHLAK ANLAYIŞI)

DERSİN SORUMLUSU
Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZALP
Cumhuriyet Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
İslam Felsefesi Öğretim Üyesi

ÜNİTİDE ELE ALINACAK KONULAR

I. İslam Felsefecisi Kindi'nin Ahlaka Dair Görüşleri

ÜNİTEKAZANIMLARI

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Kindi'nin ahlak ilmindeki yeri
- Kindi'de ahlak felsefe ilişkisini
- Kindi'nin ruh nefis anlayışını öğrenmiş ve kavramış olacaksınız.

İSLAM FELSEFESİNDEAHLAK I

I. İLK İSLAM FİLOZOFU KİNDİ'NİN AHLAK İLMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Ebu Yusuf Yakub b. İshak el-Kindî'nin hayatı hakkında klasik kaynaklarda verilen bilgiler oldukça yetersizdir. Doğum tarihinin 796 yılı ile 801 yılı arasında vefatının ise 866 ile 873 arasında olduğuna dair değişen farklı rivayetler vardır. (Seif, 1985: 25).

Kindi hakkında bilgi veren en eski kaynak Taberi, Kindî hakkında "*Arap filozofu*" unvanını kullanmıştır. el-Fihrist yazarı İbn Nedim ise yalnızca "*filozof*" olarak zikretmeyi tercih etmiştir. (Bkz. Seif, 1985: 25).

Kûfe'den soylu bir aileye mensup idi. Onun soyu ve ailesinin mensup olduğu din hakkında bazı hatalar yapılsa da Kinde bölgesinde yöneticilik yapmış ve dedesi bizzat Hz. Peygamber'in huzurunda İslam'ı kabul etmiş bir ailedendi. Nitekim İslam'dan önce olduğu gibi İslam'dan sonra da kendilerine yönetimde görevler verildiği bilinmektedir. (İ.A. TDV., Kindî).

Babasını küçük yaşta kaybetmiş ve gençliğini Kûfe ve Basra'da geçirmiştir. Onun tahsil hayatı hakkında fazla bilgi bulunmasa da İslam toplumunda geleneksel olarak verilen eğitim dikkate alındığında onun da temel dini bilgiler aldığı Kur'an ilimleri ve dil öğrendiği söylenebilir. Kûfe ve Basra'nın dil ve edebiyat alanındaki eğitim öğretim faaliyetlerine öncülük etmesi, Kindi'nin dil ve edebiyat alanında kendisini geliştirmesini sağladı. Yaşadığı dönem Mu'tezile'nin kelami görüşlerinin şekillenmekte olduğu bir dönemdir. Mu'tezile tarafından Basra'da oluşturulan ilmi hareketlilik Kindi'yi de etkiledi. Hatta diyalektik alandaki zihnî disiplini onun ilk olarak burada kazandığı söylenmektedir. Daha sonra tahsilini sürdürmek için Bağdat'a gitti ve ömrünün sonuna kadar da oradan ayrılmadı. (İ.A. TDV., Kindî).

Kindi, halife Me'mun'un takdirini kazanarak Beytü'l-Hikme'de görev almıştır. Daha sonraları Abbasi halifelerinden olan Mu'tasım Billâh ve Vâsik Billâh'ın da desteğini almış ve Mu'tasım'ın oğlu ve veliahdı olan Ahmet'in eğitim öğretimiyle görevlendirilmiştir. Ahmet'le aralarında hoca – talebe ilişkisini aşan bir dostluk ve yakınlık oluşmuş, eserlerinin birçoğunu bu veliahdın isteği üzerine kaleme alarak ona ithaf etmiştir.

İbn Nedim'e göre Kindî'nin felsefe, mantık, matematik, geometri, musiki, astronomi, kimya, tıp, kelâm, psikoloji ve ahlak, siyaset, coğrafya gibi farklı alanlarda toplam 242 eser

kaleme almıştır. Bunlar arasında en az altısı ahlakla ilgili olmakla birlikte günümüze yalnızca bir tanesi ulaşabilmiştir. Bu eserinin adı, "*Risâle fî'l-Hîle Li Def'i'l-Ahzân"* (*Üzüntüden Kurtulmanın Çaresi Hakkında Risâle*)'dır. Bu eser her ne kadar isminde "ahlak" tabirini barındırmasa da İslâm dünyasında kaleme alınan ahlak felsefesine dair eserlerin ilkidir. Onun ahlakla ilgili görüşlerinin yer aldığı bir başka eseri ise, yine alanında ilk olan ve bir felsefe sözlüğü niteliğindeki "Risâle fî hudûdi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ" adlı eseridir. Bunlardan başka nefs hakkında yazdığı bazı risâleleri de ahlak felsefesine dair görüşleri açısından zikredilmelidir. (Çağrıcı, 2006: 123).

Kindî'nin "*Risâle fî'l-Hîle Li Def'i'l-Ahzân"*adlı eserini ilk defa yayınlayanlar H. Ritter ve R. Walzer olmuştur. "*Kindî'nin Basılmamış Bir Ahlak Risâlesi*" adıyla ve İtalyanca tercümesiyle birlikte yayınlanan eser, daha sonraları Abdurrahman Bedevi ve Mâcit Fahri tarafından da tekrar yayınlanmıştır. (Çağrıcı, 2006: 124).

Eser İslam Ahlak Felsefesi alanında çalışmalarıyla tanınan Mustafa Çağrıcı tarafından tahkiki yapılarak Türkçeye çevrilmiş ve geniş notlar ve çok değerli analizlerle birlikte yayınlanmıştır. (Bkz. Kindî, 1998).

Kindî'nin bu eseri, Eflatun, Yeni Eflatunculuk ve Stoacılığın etkilerini taşımaktadır. Bu eser, bilhassa hayatın gayesini işlemesi, üzüntünün mahiyeti ve sebeplerini araştırması, üzüntü ve ölüm korkusunu yenmenin çareleri gibi konularda Ebubekir Zekeriya Er-Râzî, İbn Sina, İbn Miskeveyh ve Gazali gibi birçok filozofu etkilemiştir. Daha sonra kaleme alınan İslam ahlak felsefesiyle ilgili eserlerin birçoğunda üzüntü ve ölüm korkusu gibi konular başlıklar halinde yer almış ve bu konularda bağımsız eserler yazılmıştır. (Çağrıcı, 2006: 124).

Kindî, bu eserinde "Üzüntü Ve Sebepleri" başlığı altında şunları söylemektedir:

"*Deriz ki: Üzüntü, sevilenlerin kaybından ve isteklerin gerçekleşmemesinden kaynaklanan psikolojik bir rahatsızlıktır. Üzüntünün sevilenin kaybından veya isteğin gerçekleşmemesinden kaynaklandığı ifade edildiğine göre onun sebepleri de ortaya çıkmış oluyor. Bu durum karşısında herhangi bir kimsenin üzüntüye yol açan sebeplerden kurtulmasının mümkün olup olmadığını araştırmamız gerekir. Şüphesiz hiçbir kimsenin bütün isteklerini elde etmesi mümkün olmadığı gibi sevdiği her şeyi [sonuna kadar] elde tutması da mümkün değildir. Zira içinde yaşadığımız oluş ve bozuluş dünyasında değişmezlik ve süreklilik yoktur. Ancak bizim için zorunlu olarak akıl âleminde bulunan değişmezlik ve süreklilik söz konusu olabilir. Öyleyse sevdiklerimizi yitirmemek ve isteklerimize ulaşmak istiyorsak akıl âlemini gözetmeli;*

seveceğimizi, elde edeceğimizi ve isteklerimizi oradan beklemeliyiz. Eğer böyle yapacak olursak hiçbir kimse bizim edindiğimiz değerleri gasp edemez, hiçbir el bizim aleyhimize onlara sahip olamadığı gibi sevdiğimiz o aklî değerleri yitirmemiz de söz konusu olamaz. Çünkü onlar tehlikeye maruz kalmaz ve ölmezler; bir başkasının talip olması bizim onlara sahip olmamızı engellemez. Zira aklî kavramlar birbiriyle bağıntılı olup değişmeden sabit kalan ve ortadan kalkmayan yani sürekli idrak olunan şeylerdir. Duyu edinimlerine, duyu haz ve isteklerine gelince bunlar herkes için gelip geçici ve herkesin ulaşabileceği nesnelerdir. Bu yüzden onları korumak, bozulma, değişme ve ortadan kalkmalarını önlemek imkânsızdır. Demek oluyor ki duyu algılarına ait bir alışkanlık peyda ettikten sonra o şey yabancılaşabilir, itaat edeceğine dair güven sağladıktan sonra başkaldırabilir, yüz verdikten sonra sırt çevirebilir. Çünkü [insan] tabiatında bulunmayan bir şeyi [onun] tabiatına katmak mümkün değildir. Bozuluşa uğrayanın bozulmaması, şans ve şanssızlıktan sadece şansın var olması ve sürekli değişenin daima sabit kalması gibi yalnız bir kişiye değil herkese ait olan ortak hal ve huyların bize ait olmasını istersek tabiattan kendinde olmayanı istemiş oluruz. Hâlbuki tabiatta olmayanı isteyen kimse var olmayanı istemiş olur. Var olmayanı isteyen arzusunu gerçekleştiremez. İsteğini gerçekleştiremeyen kimse de mutsuz olur. Gelip geçici şeyleri arzulayan, edindiği ve sevdiği şeylerin bu türden olmasını isteyen kimse mutsuz, arzusu tam gerçekleşen ise mutlu olur." (Kaya, 2005: 51 – 52).

Bu ve devam eden pasajlarda Kindî, üzüntünün kaynağı olarak, hastalık, yoksulluk, mal kaybı, yakınların ölümü gibi dünyevi kayıp ve zararları göstermekte ve bunlara karşı dayanıklı olunmasını ve alışılması halinde bunlardan kaynaklanan üzüntünün bertaraf edilebileceğini belirtmektedir. Böylece o, bir yandan Stoa felsefesinin "*durgunluk*" (apathie) ahlakını izlemekte öte yandan İslamî öğretiye de sadık kalmış olmaktadır. Dünyevî kayıpların tabii olduğunu, bunların olgunlukla karşılanması gerektiğini, böylece üzüntünün üstesinden gelinebileceğini söylerken daha ziyade Stoacı bir üslup kullanmakta İslamî kaynaklara referansta bulunmamaktadır. (Çağrıcı, 2006: 124 – 125).

II. KİNDİ'DE AHLAK FELSEFE İLİŞKİSİ

Kindî'nin ahlak ile felsefe arasında nasıl bir ilişki kurduğunu anlamak için yaptığı felsefe tariflerine bakmak gerekmektedir. Bu tariflerden birincisine göre "*felsefe hikmet sevgisidir*"; ikincisine göre ise "*felsefe, insanın gücü ölçüsünde Allah'ın fiillerine benzer fiiller gerçekleştirmesidir*". Kindî bu tariflerde, insanın erdeme ulaşmasının kastedildiğini söyler. Buna göre felsefe yapmak erdemli olmak, yani ahlaki bakımdan olgunlaşmaktır.

Sokrates felsefesini yansıtmasının yanı sıra Eflatun'un eserlerinde rastlanılan bu açıklamada ahlak ve ahlaki olgunluk, felsefenin amacı olarak gösterilmiş olmaktadır. Böyle bir yaklaşım kuşkusuz İslam inancına da uygun düşmektedir. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 125).

Bir diğer felsefe tarifinde ise "*felsefe ölmeye çalışmaktır*" denilmektedir ki bu da yine felsefenin gayesinin ahlak olduğunu göstermektedir. Çünkü "ölmeye çalışmak" filozofumuza göre tutkuların öldürülmesi demektir. O, eski filozofların birçoğunun hazzı kötü gördüklerini ileri sürmektedir. Burada kastedilen de maddi ve bedene ait hazlardır. Nitekim insan ruhunun/nefsinin duyusal ve akli olmak üzere iki tür idraki bulunduğuna göre, hazdan söz edildiğinde bunun duyusal idrak sonucu gerçekleşen haz olduğu kolayca anlaşılır. Kindi, haz düşkünlüğünün aklı ihmal sonucunu doğuracağını ve bu durumun insanı diğer varlıklardan ayıran akıl yeteneğini atıl hale getireceğini belirtir. Bu ise, insanın insanlığını gerçekleştirmesine engel teşkil eder. Böylece Kindi, felsefenin tariflerini verdiği "*Risâle fî Hudûdi'l-Eşyâ*" adlı eserinde bir anlamda züht ve feragat ahlakının felsefenin gayesi olduğunu savunmuş olmaktadır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 126).

Kindi tarafından zikredilen felsefe tariflerinden biri de "*insanın kendini bilmesi ve tanıması*" ilkesidir. Bu durumda insanın varlıklar âlemindeki kendi konumunu belirlemesi gerekir. Kindi bütün varlıkların ya **cisim**, ya da **cevher** ve **arazlar**dan ibaret olduğunu, insanı meydana getiren şeylerin de cisim, nefs (cevher) ve arazlar olduğunu belirtir. Kindi'ye göre kendini tanıyan insan, nefsi vasıtasıyla cevherin ne olduğunu kavrar. Bedenini tanıması ise onun cismi ve cismin arazlarını tanımasını sağlar. Böylece tüm varlıkların ilkelerini kendinde bulunduran insan, kendini tanımakla tüm varlıkları tanımış olur. İnsana "*küçük âlem*" denilmesinin sebebi de budur. (Kindi, 1950: 173; Bkz. Çağrıcı, 2006: 126).

Mustafa Çağrıcı'nın da belirttiği gibi, İslam düşüncesinde, İhvân-ı Safâ'nın ahlak anlayışında ve felsefeleşmiş tasavvufta büyük ilgi görecek olan bu "küçük âlem" anlayışı, felsefi değeri yanında ahlaki bakımdan da büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu anlayış insana eylemlerini, tabiatına ve varoluş amacına uygun tarzda gerçekleştirme şuuru vermektedir. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 127).

III. KİNDİ'NİN RUH/NEFS ANLAYIŞI

a. *Ruhun/Nefsin Mahiyeti*

İslam felsefesi tarihinde ruh ve ruhun fonksiyonlarına ilişkin eser kaleme alan ilk filozof Kindi'dir. Bu konuda onun günümüze ulaşan dört eseri bulunmaktadır. Bunlar: "*Risâle fi'n-Nefs/Nefis Üzerine*", "*el-Kavl fi'n-Nefs/Nefis Üzerine Kısa Birkaç Söz*", "*Fi Mahiyyeti'n-Nevm ve'r-Ruyâ/Uyku ve Rüyanın Mahiyeti Üzerine*" "*Fî'l-Akl/Akıl Üzerine*" adlı eserleridir. Her ne kadar Aristo'nun "*Ruh Üzerine*" adlı eserini görmemiş olsa da "*Fî Hudûdi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ*" adlı makalesinde ruhun Aristo'ya ait bir tanımını vermektedir. Buna göre ruh/nefs: "*Canlılığa elverişli bir âlete sahip olan tabii cismin yetkinliğidir (tamamlanmasıdır)*". (Merhaba, 1985: 103 – 104). Fakat aynı yerde Pisagorcu – Eflatuncu bir başka tanım daha vermektedir ki bu da şöyledir: "*Nefis, kendiliğinden hareket eden aklî (manevi) bir cevher olup birçok güce sahiptir*". (Kaya, 2006: 185 – 186).

Kindî için önemli olan ruhun/nefsin mahiyetinin ne olduğunu açığa çıkarmaktı. Çünkü bu insanın cevherinin açığa çıkarılması demekti. Nitekim o "*Cisimsiz Cevherler Üzerine*" adlı risâlesinde cismi diğer bir ifadeyle bedeni olmayan cevherlerin var olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bu eserinde ilk olarak o, ruhun/nefsin cevher mi araz mı olduğunu, şayet cevher ise cisim mi, cisimden başka bir şey mi olduğunu sorgular. Sonuçta, duyusal ya da akılsal bir şeyi o şey yapan şeyin, maddesi değil sureti olduğunu belirtir. İnsanın sureti, insanı ne ise o yapan şey olduğuna göre o cevherdir. Çünkü cevher, kendisiyle o olunan yani onun sebebiyle kendi başına ayakta kalınabilen şeydir. Öyleyse ruh/nefs, akılsal canlının suretidir ki bu onun türünü ifade eder. Bu durumda ruh/nefs cevher olmaktadır ve aynı zamanda insan türünün cevheri demektir. Cisim değildir, zira tür cisim değildir, yayılmıştır (âmm). Yani tür olarak bulunan ruh/nefs, cisim olan türün fertlerinin hepsine yayılmış olarak bulunur. (Merhaba, 1985: 105).

Kısaca, ruh/nefs cisim değildir, uzunluğu, genişliği ve derinliği olmayan bir cevherdir. Ve o insanın cevheridir, ona yabancı veya ona ârız olmuş (yüklenmiş) bir şey değildir. Çünkü o bedene ihtiyaç duyduğundan değil, beden ona ihtiyaç duyduğu için bedende bedenin esası olarak bulunmaktadır. Bu durumda olanın araz olduğu yani bedene yüklenmiş olduğu söylenemez. (Merhaba, 1985: 105).

Kindî'ye göre ruh/nefs beden yaratılmadan önce vardır ve bedenden ayrıldıktan sonra da var olmaya devam edecektir. Bu görüşüyle Kindi hem İslam'ın temel dini kaynaklarında

yer alan ruh hakkındaki anlayışı benimsemiş olmakta hem de Aristo, Farabi ve İbn Sina gibi meşşâîlerle ayrı düşündüğünü ortaya koymaktadır. Çünkü bu filozoflar ruhun bedenle birlikte ortaya çıktığını savunmaktadırlar. (Kaya, 2006: 42).

b. Ruhun/Nefsin Güçleri

İnsan ruhunun/nefsinin "aklî nefs" adını verdiği akıl gücünün bulunduğunu söyleyen Kindî'ye göre arzu ve öfke güçleri ruhta/neftse bulunmaz. (Çağrıcı, 2006: 128). Kindî şöyle der: "*Nefis, basit, şerefli ve yetkindir; değeri büyüktür. Güneş ışığının Güneş'ten gelmesi gibi, onun cevheri de şanı yüce Yaratıcıdan gelmektedir. Yapısının şerefli oluşundan ve bedende açığa çıkan arzu ve öfke güçlerine zıt bir karaktere sahip bulunuşundan anlaşıldığı üzere bu nefis, cisimden bağımsız, ona aykırı; cevheri de ilâhî ve ruhanidir. Çünkü öfke gücü bazen insanı tahrik ederek çok kötü işler yapmaya sevk eder; fakat bu nefis ona karşı koyar ve öfkenin yapmak istediğine engel olur veya tıpkı süvarinin sert başlı atı dizginle zapt ettiği gibi, o da insanın kin ve intikam duygusuna kapılmasını önler.*" (Kaya, 2006: 243).

Kindî'ye göre bu durum, insandaki öfke gücü ile bu öfkeye engel olan güçlerin birbirinden ayrı olduğunu gösterir. Çünkü bir şey kendisine engel olamaz, zıt da olamaz. Aynı şekilde arzu gücü de bazen aşırı yani ifrat ve tefrite varan isteklerde bulunabilir. O da yine akıl gücü tarafından engellenir. Bu durumda arzu gücü de akıl gücünden ayrı bir güçtür. (Kaya, 2006: 243 – 244).

Kindî, bedenden ayrıldıktan sonra ruhun/nefsin âlemdeki her şeyi bileceğini ileri sürmektedir. Bu görüşüne Eflatun'dan naklettiği şu sözü delil gösterir: "*Eskilerden birçok arınmış filozof, bu dünyadan soyutlanıp maddi nesneleri hiçe sayarak, kendilerini eşyanın hakikatini düşünme ve araştırmaya verince, gaybın bilgisi onlara açılmış, insanların içinden geçeni bilmişler ve yaratıkların sırrına vakıf olmuşlardır. Bu karanlık dünyada –ki Güneş aydınlatmamış olsa zifiri karanlık olurdu –henüz nefis bedene bağımlı iken böyle olursa, ya bu nefis soyutlanır, bedenden ayrılarak şânı yüce Yaratıcının nurunun bulunduğu gerçek âleme intikal ederse neler olmaz ki!"* (Kaya, 2006: 244).

Fakat bu âlemde yiyecek, içecek, cinsel ilişki gibi konularda haz almayı amaçlayan kişinin akıl gücü, yüksek şeylerin bilgisine ulaşamadığı gibi yüce Allah'a benzeme şerefine de erişemez. (Çağrıcı, 2006: 128 – 129).

Kindî'ye göre insanda bulunan şehvet gücü domuza, öfke gücü köpeğe, akıl gücü ise meleğe benzer. Davranışlarında şehvet gücü etkin olan domuz, öfke gücü etkin olan köpeğe, akıl gücü etkin olan da melek tabiatına yaklaşmış olur. Kindî'nin yine Eflatun'a dayandırdığı bu benzetme daha sonra İhvân-ı Safa ve Gazzâlî gibi birçok İslam ahlakçısı tarafından benimsenmiştir. (Çağrıcı, 2006: 129).

Böylece Kindî, akıl gücünün etkin bir şekilde kullanılmasıyla insanın bir bakıma Allah'a benzemiş olacağını kabul etmiş olmaktadır. Onun bu Eflatuncu yaklaşımı aynı zamanda kendinden sonra gelen İslam ahlak düşünürlerine ahlaki yetkinlik ve insanın ulaşabileceği nihâî mutluluk hakkında yeni bir bakış açısı getirmesi anlamına gelmektedir. Zira insan akıl gücünü bütün davranışlarına hakim kılarak hikmetli, iffetli, cömert ve adaletli davranmış olur ki bunlar en gerçek anlamda yüce Allah'ta bulunan sıfatlardır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 129).

Kindî, ruhun/nefsin ölümsüz olduğu görüşündedir. Ona göre ruh/nefs bedenden ayrılarak akıl âlemine yükseldiğinde Allah'ın nuruna dönüşür ve Allah'ı görür. Allah'ın nuruyla da açık – gizli ne varsa hepsine vakıf olur. (Çağrıcı, 2006: 129 – 130).

c. *Ahlâkî Erdemler*

Kindî'nin ahlaki erdemleri ruha ait olan ve davranışlara ait olanlar olmak üzere ikiye ayırdığını görmekteyiz. Ruha ait erdemler üç kısımdır.

1. Hikmet. Düşünme gücüne bağlı olarak elde edilir ve bilgelik demektir. Bilgelik ise ontolojik anlamda varlığın hakikatini bilme ve bu bilgiyi doğru bir şekilde hayata geçirmedir.
2. Necdet. Cesaret anlamına gelmektedir ki, cesur olan kişi hayatı ve sahip olduğu değerleri koruyup yaşatmak için gerektiğinde ölümü göze alabilecek kadar yiğitlik gösterir.
3. İffet. Bedeni her çeşit tehlikeden korumak ve onu eğitip geliştirmek için yapılması gerekenleri yapmak anlamındadır.
4. İtidal. Tüm davranışların orta yollu ve dengeli olması demektir. İfrat ve tefrite kaçmayan yani aşırı veya eksik olmayan davranışlar itidalli olarak adlandırılır. Bütün davranışlarda orta yollu olmayı içerdiğinden bu diğer erdemleri de içine almaktadır. (Kaya, 2006: 44 – 45).

Kindî insanların ahlaki karakterlerinde görülen farklılıkların gezegenlerin hareketleri ve iklim farklılıklarıyla ilişkili olduğunu düşünmektedir. Kindî'nin felsefi eserlerini Türkçeye çeviren Mahmut Kaya bu eserlerdeki görüşleri tanıttığı birinci bölümde onun bu görüşleri hakkında şunları söyler:

"*Genel bir anlayış olarak ay-altındaki her çeşit oluş ve bozuluşun yakın etkin (fâil) sebebi gezegenler olduğuna göre gök cisimlerinin bize olan yakınlık ve uzaklığına, iniş ve yükselişlerine, hızlı ve yavaş hareketlerine, bir araya gelme ve ayrılma durumlarına; bedenimizin döllenme sırasında ve dölyatağında kazandığı yapıya (mizâc) göre ahlâkta da bir farklılık olmaktadır. Mesela ekvator bölgesinde yaşayan insanlar öfkeli ve saldırgandır; aşırı derecede öfkeli (heyecanlı) ve şehvet güçleri de fazla olduğundan düşünceleri daima değişkendir. Buna karşın soğuk iklim kuşağındakiler sabırlı, vakarlı (heyecansız), dayanıklı, cinsî ilişkiye düşkün olmayan, çoğu namuslu ve aşırılıktan uzak kimselerdir. Normal bir mizâca sahip oldukları için düşünme melekeleri güçlüdür. Aralarından araştırma yapan ve düşünce üreten çok çıkar, ahlâkları da normaldir. Filozofun insanı ve toplumları antropolojik açıdan bu şekilde değerlendirmesi, çağına göre, gerçekten ileri bir aşama sayılabilir*". (Kaya, 2006: 46 – 47).

ÖZET

İlk İslam filozofu olan Kindi, ahlak hakkındaki görüşlerini oluştururken Kur'an'a ve eski Yunan felsefesine dayanmıştır. Yararlandığı eski Yunan felsefesinin özellikle Kur'an'la uyum içinde olan ve onunla arasında bir çelişki ortaya çıkmayan görüşlerini tercih ettiği görülmektedir.

Her şeyden önce onun felsefesi gayesi bakımından ahlaki bir karakter taşır. Onun felsefeye ilişkin olarak verdiği tariflerden bazılarında felsefenin ahlaki erdemlere sahip olarak olgunlaşması ve insanın nefsani tutkularını öldürmesi anlamını taşıdığını belirtir. Nihayet felsefenin bir diğer anlamı ise ona göre "*insanın kendini bilmesi ve tanımasıdır.*" Felsefenin bu tanımının da ahlaki bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareket ederek

Kindi'nin insanı tanıtmak üzere başvurduğu akılyürütmeye bakılabilir. Ona göre insan, ruh/nefs, cisim (*beden*) ve arazlardan meydana gelmiştir. Bundan dolayı bütün varlıkların ilkeleri insanda bulunmaktadır. Bundan dolayı Kindi insanı "küçük âlem" olarak nitelendirmiştir.

Kindî ruh hakkında eski Yunan filozoflarına dayanan farklı tarifler vermektedir. Buna göre ruh bir yandan "*Canlılığa elverişli bir âlete sahip olan tabii cismin yetkinliği*" olarak kabul edilirken diğer yandan, birçok güce sahip ve kendiliğinden hareket eden akli bir cevher olarak görülür. İnsanın sureti olan ruh/nefs, aynı zamanda insanın türünü gösterir. O boyutları olmayan bir cevherdir. Bedenden önce vardır ve bedenden sonra da var olmaya devam edecektir.

Kindî insan ruhunun/nefsinin akıl gücü bulunduğunu, öfke ve arzu güçlerinin ise ruha ait olmadığını söyler. Ona göre ruh bedenden ayrıldıktan sonra âlemdeki her şeyi bilir. Fakat bu dünyada süfli arzularının peşine düşenler için bu durum geçerli değildir. Kindî insanda bulunan şehvet gücünü domuza, öfke gücünü köpeğe, akıl gücünü ise meleğe benzetmektedir.

Ahlaki erdemleri de ruha ve davranışlara ait olanlar olmak üzere iki kısma ayıran Kindi'ye göre ruha ait erdemler dört türlüdür. Bunlar, hikmet, necdet, iffet ve itidaldir. Kişiden kişiye karakterlerde görülen farklılıklar ise gök cisimlerinin hareketlerinin yanı sıra iklim farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

BU ÜNİTEDE BAŞVURULAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

1. Seif, Antoine, el-Kindî, Beyrut, 1985. Dâru'l-Cîl.
2. Çağrıcı, Mustafa, İslâm Düşüncesinde Ahlâk, İstanbul, 2006, Dem Yayınları.
3. Kaya, Mahmut, Felsefî Risâleler, İstanbul, 2006, Klâsik Yayınları.
4. Kindî, Üzüntüden Kurtulma Yolları, Çev: Mustafa Çağrıcı, İstanbul, 1998, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını)
5. Kindî, Resâilü'l-Kindî el-Felsefiyye, Nşr: Muhammed Abdülhâdi Ebû Rîde, Mısır, 1950, İ'timad Matbaası.
6. Merhaba, Muhammed Abdurrahman, el-Kindî, Beyrut-Paris, 1985, Menşûrât Avîdât Yayınları.
7. Kindî, Felsefî Risâleler, Çev: Mahmut Kaya, İstanbul, 2006, Klasik Yayınları.